

ادبیات دعایی قرآن و بازتاب آن در مناجات‌نامه خواجه عبدالله انصاری

فائزه السادات موسوی

گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه آزاد کرمان، ایران

Faezehmoosavi.68@gmail.com

چکیده

دعا نمایش حضور موجودی ناچیز در برابر خالق بی‌همتا و تجلی تواضع عابدانه وی در مقابل اوست، که نشان از سطح اندیشگی و میزان معرفت "داعی" از "دعا‌إلیه" دارد. اثر و اهمیت دعا در زندگی انسان در طول تاریخ - از آغاز تا آینده - بر همگان مسلم است، بطوری که می‌طلبید الگوی بایسته "دعا‌إلیه" و توانمند در بیان عواطف "داعی" در اختیار باشد. این پژوهش سعی دارد تا با ارائه ساختار و شیوه دعای مطلوب از نظر قرآن، نشان دهد که بزرگان و ادبای قدیم چگونه با روح قرآن آشنا و مبانی آن را در خلوت خود - خواسته یا ناخواسته - زمزمه کرده‌اند. خواجه عبدالله انصاری از جمله این قله‌هاست که قرآن را با جان خود نوشیده چنانچه تألیفات وی انعکاسی از آن منبع الهی است. نگارندگان با بررسی دعای قرآن و سطح حضور آن در مناجات‌نامه ضمن بیان زیباشناسانه این شیوه، در پایان به این نتیجه می‌رسند که خداوند در جای‌جای قرآن اسلوب و الگوی مطلوب دعا را از زبان پیامبران به انسان‌ها آموخته است. چنانکه پیر هرات که در مکتب قرآن رشد یافته، مناجات‌نامه را تحت تأثیر دعای قرآن به رشته تحریر در آورده است.

واژگان کلیدی: دعا، خواجه عبدالله انصاری، مناجات‌نامه، قرآن.

مقدمه

دعا بهترین کانال ارتباط با خداوند است و راز و نیاز انسان کوچک با خالق بزرگ. انسان از زمانی که وجود ضعیف و ناچیز خود را شناخت، ضرورت و اهمیت گفتگو با آن کل عظیم‌الشان را نیز دریافت چه «نیایش پرواز روح به سوی خداست و یا حالت پرستش عاشقانه‌ای نسبت به آن مبدأیی است که معجزه حیات از او سرزده است و بالآخره نیایش نمودار کوشش انسان است برای ارتباط با آن وجود نامرئی، آفریدگار همه هستی» (کارل، ۱۳۴۶: ۴۱) دعا علاوه بر نقش صیقل‌دهندگی در زدودن دل از هرگونه زنگار منیت و خداانگاری انسان و نیز علاوه بر قرار گرفتن یک موجود ناچیز در برابر یک کل همه چیز و سرخوش شدن از شهد گفتگو با آن، بهترین عملی است که انسان‌ها در مواقعی که وسایل و ابزارهای مادی جوابگوی خواسته‌های او نیستند بکار می‌گیرد. از امام باقر(ع) نقل شده که «ما من شیء أفضل عند الله من أن یُسأل و یُطلب مما عنده» یعنی چیزی نزد خدا بالاتر از این نیست که از آنچه دارد تقاضا و خواسته شود. (العاملی، ۱۳۸۹: ۴، ۱۰۸۸)

دعا به هر تعریف و معنایی گرفته شود تجلی اشتیاق درونی انسان برای دریافت جوابی در سکوت است که نقش بسزایی در سرنوشت و زندگی بشر دارد و در معارف دینی و بزرگان دین و عرفان به توجه و تأکید زیادی شده است.

دعای صبح و آه شب کلید گنج مقصود است بدین راه و روش می‌رو که با دلدار پیوندی (حافظ، ۱۳۸۰: ۳۴۲)

دعا همچون تمام اعمال دیگر آداب و ساختار ویژه‌ای دارد که داعی متناسب با شأن و منزلت خداوند جهت تحقق اهداف خود آن شرایط را دنبال می‌گیرد. برخی از این آداب مربوط به فضای بیرونی داعی است همچون: حال دعا داشتن، مکان دعا، ایمان به خدا و پاک بودن و... اما پاره‌ای دیگر گفتمان میان عابد و معبود است زیرا که داعی با به کار بستن زبان و ظرایف زبانی در پی معنای مطلوب خود است و این همان مفهوم **گفتمان** است «گفتمان نامه‌ایست از فرستنده به گیرنده به منظور تأثیر بر وی و قانع کردن وی نسبت با آن نامه از طریق به کار بستن وسایل مختلفی» (الحوالده، ۲۰۱۳) اینجاست که اهمیت ساختار و ادبیات و الگوی دعا مطرح می‌شود چراکه هر شهری راهی دارد و هر خانه‌ای دربی و این درب دعا و ساختار فنی آن به شکل عملی از سوی پیامبران و ائمه دین ارائه شده است. خداوند متعال در قرآن از زبان پیامبران دعاهای را بیان می‌کند